

„АШ—ОЛ БИСТИН
ТӖС КИЧЕЕМЕЛИС“

Л. И. БРЕЖНЕВ

Агитатордын БЛОКНОДЫ

Бастыра ороондордын пролетарийлери, бириккилегер!

АГИТАТОРДЫН' БЛОКНОДЫ

КПСС-тин Горно-Алтайский обкомунун
пропаганда ла агитация бөлүги

1980 j.
СЕНТЯБРЬ
9 №

Алтайдын бичиктер чыгарар издательствозынын
Туулу Алтайдагы бөлүгү 1980

Горно-Алтайская область
библиотека Читательный зал

ЈААН УЧУРЛУ ИШ

[Областьтын партийный организациязында отчетно-выборный ишти белетеери ле өткүрери]

Бешжылдыктын калганчы жылында бистин областьтын партийный организацияларынын, комитеттеринин ижинде каруулу ой башталды. Бу жыл бистин партиянын, бастыра советский албатынын жүрүминде жаан политический керектерле темдектелген. Быжылгы жыл — ол КПСС-тин XXV съездинин исторический жөптөрүн жүрүмге өткүрер ишти божодотон жыл, пролетарский революциянын башчызынын, бистин партияны төзөгөн кижинин В. И. Лениннин чыккан күнинен ала 110 жылдыгынын жылы, Ада-Төрөл учун Улу жууда алган Женүнүн 35 жылдыгынын жылы, партиянын XXVI очередной съездине белетеништин жылы.

КПСС-тин Төс Комитединин июнь айдагы (1980 ж.) Пленумы бистин партиянын съездин 1981 жылда 23 февральда жуур деп жөптөгөн. Онын ижинин ээжизи жөптөлгөн. Пленум КПСС-тин Төс Комитединин Политбюрозынын партияда отчетно-выборный ишти качан өткүрери керегинде айдып берген шүүлтезин жараткан.

Очередной съездке белетениш бистин Төрөлистин там ла өнжиирине ле тыгырына болуп коммунисттер, бастыра советский албаты күч кысканбай иштегениле колбожот.

Тыш ла ич политикада КПСС-тин XXIV ле XXV съездтери чокумдап берген ууламжыны чике өткүрерге, партиянын Төс Комитеди, онын Политбюрозы, Советский башкару, нөкөр Л. И. Брежнев акту бойы бастыра күчин берип турулар. Областьтын коммунисттери, ишкүчиле жаткандары, бастыра советский албаты чылап ок, империалисттердин ле олардын кыдат болушчыларынын агрессивный кылыктарын жаратпай, бистин партиянын чындык ууламжызын бүткүлинче ле түгезе жарадып ла жөмөп турулар.

Партиянын очередной съездине, отчетно-выборный конференцияларга, партийный жуундарга белетенер ойдө Туулу Алтайдын коммунисттери, иштеп жаткан коллективтери, бистин орооннын исторический байрамдарын уткыыр тушта

јаантайын канайып болотон эди, ижинде јаны сыйлар беле-тегилеп јат. Тын удабаган өйдө партиянын областной коми-тединин бюросы Улаган аймакта «Советский Алтай» сов-хозтын коллективинин КПСС-тин XXVI съездин јарамыкту-уткыыр деген баштанкайын јөмөп, јарадып ла калык-јон-нын ортозына таркадып ийген. Јурт јердеги ишчилердин баштанкайын Акташтагы рудоуправлениенин, Кан-Оозы аймакта «Путь к коммунизму» колхозтын, Горно-Алтайскта кийим көктөөр фабриканын, «Электробытприбор» заводтын, Маймадагы быткомбинаттын, Ондой аймакта Карл Маркс-тын адыла адалган колхозтын Бичиктү-Боомдогы ферма-зынын коллективтери ле онон до өскөлөри јөмөгөндөр Текши айткажын, съезд алдындагы мөрөйгө областьтын иштеп јаткан ончо коллективтери кожулган. Улу башчынын юбилейине учурлалган социалистический мөрөйдөги једим-дери учун күндүлү Ленинский грамотала 1 500-тен ажыра-озочыл ишмекчилер ле колхозчылар, 38 бригада, цех ле ферма кайралдаткан.

Бу јуукта 1 200-тен көп ишмекчилер ле колхозчылар акту бойларынын бешјылдык пландарын бүдүргени керегин-де јетиргендер. Качан да болзо ичкери алдында коммунист-тер: бөс согор фабриканын бөс согоочызы, партиянын го-родской комитединин члени, албаты депутаттарынын город-ской Совединин депутады, 1985 јылдын апрель айынын календари аайынча иштеп турган Е. И. Ворошина; ол ок фабриканын бөс согоочызы, партиянын областной ко-митединин бюросынын члени Р. Д. Корытова; Социалис-тический Иштин Геройы, Абайда ан өскүрер совхоз-тын бригадири, партиянын краевой ло областной коми-теттеринин члени Попов Петр Фатеевич; Социалистический Иштин Геройы, КПСС-тин XXV съездинин делегады, Кан-Оозы аймакта XXI партийный съездин адыла адалган колхозтын койчызы Тоедов Јелмек ле онон до өскөлөри.

Маймада моторлор ремонттор заводтын, Горно-Алтайск-та ла Кош-Агашта «Горно-Алтайскводстрой» тресттин ПМК-ларынын партийный организациялары ла иштеп јат-кан коллективтери бешјылдык пландарын бүдүргени кере-гинде база јетиргендер. Көп тоолу партийный организа-циялар, коммунисттер городской, аймачный ла областной кон-ференцияларга учурлай иште сыйларын белетеп турулар.

Областын партийный организациясында, бүткүлүнче партияда чылап ок, партийный конференцияларды, баштамы, цеховой организацияларда, партийный группаларда отчетторды ла выборлорды өткүрөтөн чын-чике ээжи тōзōлип калган, андый ээжини ончо јерлерде бūdүрип турар керек. Областной, городской, аймачный партийный комитеттердин пленумдарында, бюролорынын заседаниелеринде бастыра отчетно-выборный иштин өйлōри чокумдалган ла јōптōлгōн. Партийный организациялардын конференциялары Май-ма ла Шебалин аймактарда бу јылдын 4-чи ноябринде өдөр, Кан-Оозы ла Турачак аймактарда — 14 ноябрьда, городтогызында ла өскō аймактардагызында — 21 ноябрьда. XXXII областной отчетно-выборный партийный конференция декабрьда өдөр.

20 августтан ала область ичинде јуундар партийный группаларда башталган, сентябрь—октябрь айларда омор цеховой ло баштамы партийный организацияларда өдөр.

Партиянын XXV съездинин кийнинде өткōн айдын туркунына партийный организациялар, КПСС-тин городской комитеди, райкомдоры хозяйственный, экономический ле социально-культурный, строительствонын сурактарында тōзōмōлдү ле массово-политический иштин коомой эмес ченемелин јууп алгандар. Өткōн отчетторды ла выборлорды шиндеп кōргōни омор бийик организационный кеминде ле коммунисттердин јаан эрчимдү турушканыла өткōн деп айдар арга берет. Баштамы, цеховой партийный организациялардын башкартузына бичикчи, баштанкай коммунисттер, албаты хозяйствозынын специалисттери келгилеген. Бастыра выборный партийный активтин составы билдирүлү јаранган. Бу өйдō баштамы партийный организациялардын качыларынын ортозында 20 проценттен кōби бийик ле орто үредүлү, омордын тоозында үй улус 47 процент болуп јат. Өткōн отчетно-выборный јуундарда коммунисттердин 96,3 проценти болгон, јуунда турушкандардын 45 проценти куучын айткан. Бу јакшы кōргүзүлер. Отчеттор ло выборлор өдөр тушта партийный группалардан ала областной конференцияга јетире хозяйственный, социально-культурный, организационный, идейно-политический ле нравственный иштин сурактарында ончо бар јакшыны сүрекей лаптап шиндеп кōрōр, бар једикпестерди, јастыраларды, кезикте дезе иштеги тутактарды да илезине чыгарар, келетен өйгō иштер

чокумдап алар керек. Једикпестер, јастыралар ичпартийный да, хозяйственный да иште бар деп эрик јокто айдарга келижет. Партийный комитеттерге производственный программазын бүдүргилебей турган коллективтердин кажы ла партийный организациязыла аайы-теейине чыгар, бойынын ойинде эрчимдү болуш јетирер, отчетно-выборный јуунга, ишти ондолтып алала, келер керек.

XXXI областной, городской, аймачный партийный конференциялардын јөптөрин, өткөн отчетно-выборный јуундардын тургускан јөптөрин бүдүрери јанынан бастыра партийный бөлүктер канайда иштегенин теренжиде ле ончо јанынан шиндеерге керек болор. Ончо партийный организациялар КПСС-тин Төс Комитединин Пленумдарынын јөптөрин бүдүрип турганы аңылу кичеемелде болор учурлу.

Профсоюзный, комсомольский организациялар, албаты шинжүзинин органдары ла өскө дө общественный организациялар партийный башкартулу болорына докладтарда ла јарадылып турган јөптөрдө аңылу јер берилер учурлу.

Профсоюзный ла комсомольский организацияларды башкарган коммунисттер выборный партийный органдарга көстөлөр аргалу болзын деп, комсомолдо ло профсоюзта отчетно-выборный јуундарды партийныйларынан озо өткүрер керек. Отчетно-выборный јуундарда, конференцияларда организационно-партийный иштин ајалгазын, партийный рядтарды чындыйы келтейинен јарандыраы, кадрларды талдаары ла ишке тургузары, оморды тазыктыраы, бойло-рынын ла өрө турган партийный органдардын јөптөри канайда бүдүп турганын шинжүлөөрин јарандыраы јанынан партийный комитеттердин өткүрген ижин шүүжерге келижер. Ичпартийный демократияны, критиканы ла самокритиканы онон ары өскүрерине, коммунисттердин эрчимин тынгыдарына, партийный организациялардын тоомјызын ла капшуунын, организациялардагы керектердин ајалгазы учун коммунисттердин каруулу болорын көдүрерине јаан ајару ууландыра керек. Идејно-тазыктырулу иштин ајалгазын, политический ле экономический үредү, политический пропаганда ла агитация канайда төзөлип турганын, производственный ла тазыктырулу задачаларды бүдүреринде иштеп јаткан коллективтердин учуры канча кире бийиктегенин шиндеерге келижер. Идеологический ишти онон ары јарандыргадый, идејно-политический, иштеги ле нравственный

тазыктырунын бирлигин, обществого удурлашту кылыктарла тартыжарын тыгыткадый, иштин дисциплиназын бийиктеткедий, иштин ле жадын-жүрүмнин жакшы айалгаларын төзөөргө болушкадый иштер темдектеп алар керек. Экономика партийный башкартулу болорынын, государственнй пландарды ла жакылтааларды бүдүреринин, строительный объектерди ишке бойынын ойинде табыштырарынын сурактары анылу кичеемелде болор учурлу.

Партиянын областной комитеди КПСС-тин горкомынын, райкомдорынын организационный бөлүктеринин заведующийлеринин бу жуукта өткөн семинарында отчетторды ла выборлорды белетегенинин ле өткүргенинин айалгазын учы-түбинен ала көргөн. Партиянын городской ло бир кезек аймачный комитеттери жербойында андый семинарларды баштамы партийный, цеховой организациялардын качыларыла өткүргендер. Арткан ойдө ончо жерлерде бу сурак аайынча качылардын, партгрупптордын үредүзин өткүрер керек. Бу ойдө партиянын городской, аймачный комитеттеринде жуундарды өткүретен графиктер бар, партийный аппараттардын ишчилеринин тоозынан партийный горкомынын, райкомдорынын члендеринен жуундарды өткүрери учун каруулу болотон улус темдектелген. Жуундарды белетеерине ле графикке келиштире өткүрерине чокум шинжү тургузар, шылтак жогынан оморды өскө ойгө көчүрерин ле тутадарын болдырбас керек. Партиянын горкомына, райкомдорына выборный партийный органдарга анчадала жакшы белетелген, баштанкай-капшуун нөкөрлөрдү көстөөринде партийный организациялардын коммунисттериле жөптөжөргө келижер. Специалисттерди, тегин колхозчыларды ла ишмекчилерди, үй улусты жалтаныш жоктон көстөөр керек.

Партийный организацияларга делегаттарды анчадала жаан томмжылу коммунисттерден тудар, анылу аяруны иштин озочылдарына жетирер керек. Партийный комитеттер отчеттор ло выборлор өдөр тушта коммунисттердин айткан кажы ла критический сөзин, шүүлтезин аярулу шиндеер, омор аайынча кандый иштер өткүрилип турганы керегинде жаантайын жетирип турар учурлу.

Отчетно-выборный ишти билгир ле жакшы өткүргенинин једими неде болор дезе, ончо коммунисттер, партийный комитеттер оны белетееринде канча кире эрчимдү туружатанында болор.

СЪЕЗДТЕН· СЪЕЗДКЕ ЈЕТИРЕ

ӨЗҮМНИНГ РЕЗЕРВТЕРИН — ИШКЕ

Партиянын кажы ла съезди — бистин жүрүмисте жаан исторический керек. Орооныстын коммунисттеринин ол жуунында итогтор көрүлип, келетен жуук ойго производствоны өскүреринин программазы темдектелип турат. Эзенги жылдын февраль айында партиянын очередной XXVI съездин жууры керегинде жетирүни бистин колхозтын кажы ла ишчи-зи өкпөөрип уккан. КПСС-тин Төс Комитединин июньдагы Пленумынын жөптөри малчылардын коллективтеринде, механизаторлордын, строительдердин ле өскө профессиялу ишчилердин ортозында изү шүүжилген. Олор колхозчылардын творческий эрчимин оног тын көдүрген. Мөндүр-Соккондо бу керектен туура калган бир де кизи жок. Улустын бастыратекши омок күүн-санаазы олор производствонын ончо бөлүктөринде мергендү иштеерге жүткүгенинен билдирет.

Онынчы бешжылдыктын пландары бистин хозяйствонын коллективине женил эмес те болгон болзо, же бүткедий болгон. Резервтерди бедреп, бешжылдыктын баштапкы күндөрүнөн ала бийик тебүлерге једерге, бешжылдыктын туркунына жаан једимдерге јетиргедий бек төзөлгөлөрдү саларга кичеенип, бис КПСС-тин XXV съездинин тургускан социально-экономический программазын бүдүрери јанынан јана баспай иштегенис. Мал ижин арбыдадарыла, инчадала этти көптөдө иштеп алар аргаларды тузаланарыла колбулу сурактар правлениенин, парткомнын, бастыра колхозчылардын жаан ајарузында боло берген. Ак башту казах малдын, койлордын, јылкы малдын тын-тоозы көптөп, малдын бойынын чындыйы јарандырылып, фермаларда иштин эп-сүмелери јангыртылып турган. Бешжылдыктын баштапкы ла јылында бистин малчылар Төрөлиске албатыхозяйственный план аайынча 2 650 центнер эт берер ордына 2 878 центнер бергендер, түк табыштырар јакылтазын 124,8 процентке бүдүреле, бу ок өйдө койлордын тын-тоозын темдектелгенинен ажыра көптөткөндөр.

Мал ижин өскүреринде бийик једимдерди көп јанынан озочылдар, Матиндердин, Боктиндердин, Тохтомысовтор-дын ла Кушкулиндердин мактулу биле-угынан чыккан улус јеткилдеген. Биле-уктын јаан кижизинин Т. Боктина-нын баштанкайыла кажы ла јүс койдон јүс кураан алаа-чылардын движениези башталган. Боктина өрөкөн бойы бешјылдыктын баштапкы јылында кажы ла јүс койдон 104 кураан торныктырып алган. Бу једим ээчий јылдарда бек-тештирилген. Т. Боктина бойынын балдарын чыдада өскү-реле, койчынын ижине үредип койгон. Онын кызы Лидия, уулы Тодон, келди Александра биленин јанжугулу ижин оноң ары улалтып турулар. Бу биленин улузы укту койлор өскүрер эп-сүмелерди јангыртып, күнүн сайынгы керектерде чын ла көдүрингилү иштейтенинин јозогын көргүзедилер.

Кой өскүрөөчи коммунист Степан Матиннин баалу баш-танкайларын мактап айтпаска болбос. Нөкөр Матин басты-ратекши күндүде ле тоомјыда, иш аайынча нөкөрлөрине, бойынын шефствовать эдип турган јииттерин эмдиги өйдин ээзи болорына, ижи-тожын сүүрине тазыктырып јат. Фер-мадагы иштин ветераны торныктырган јаш малдын тын-тоозыла үүр койлорынын, тоозын јылдын ла эки катапка көптөдип турат. Јаш малды өскүреринин эп-сүмелери, мал-ды семирте азыраарынын системазы онын турушканыла тын өскөргөн. Койлорды кышкыда ла эрте јаста төрөдөтөни сырангај јакшы эп-сүме болуп калган. Күске јетире кураан-дар 28—29 килограммга једип калат, мынызы оларды кыска өйгө семирте азыраган кийинде чыккан ла јылында этке табыштырар арга берет. С. Матиннин бригадазы јангыс ла јаш малды чыдада өскүреринде ле эт иштеп аларында једимдерге једип турган эмес, је койлордон јылдан јылга там ла көп түк ле аларында озолоп јат. Бу бригаданын колындагы јарымдай чичке түктү койлор түкти, колхоз ичиндеги орто тоолорго көрө, 20—25 процентке көп бергилейт.

Матиндердин биле-угы колхозко сүрекеј иштенкеј, эдер-тудар, капшуун улусты ас эмес берген. Степаннын карын-даштары Олег, Чорбон ло Семен көп јылдарга чыгара кой-чылардын коллективтерин башкарып турулар. Экинчи јангы јердин байлыгын чын-чике тузаланып, үүр койлорынын тоо-зын там ла көптөдип, олар бийик једимдериле макка кирген-дер. Государствонун, бойынын хозяйствозынын јилбүлерин

анайып тын кичееген ак-чек улус бисте ас эмес. Малчылардын бригадаларынын мактулу керектериле бистин өмор-коорыс та јолду.

Бешјылдык учына јууктап клеедири. Эмди бир кезек итогторды да көрөргө јараар. 1976—1978 јылдардын туркунына колхоз государственного план аайынча 8070 центнер эт садар ордына 8564 центнер, пландалган 1099 центнер түк ордына 1310 центнер саткан. Сүттү уй мал хозяйстводо јок. Этке табыштыратан уй мал, кой ло јылкы мал өскүреринен башка, эчки өскүрер ишти элбеде көндүктиредис. Ноокы да иштеп аларында колхозчылар једимдерге јеткендер. Уч јылдын туркунына јаан учурлу төзөлгө белетелген, темдек-телген једимдерге јетиргедий аргалар төзөлгөн.

Бисте күннин аайы јаантайын ла јарамыкту болгон деп айдарга болбос. Кезик јылдарда тын күртелген ле тожон-тыган кар тебеелердеги үүр малды кичеерин буудактаган. Јурт-јулакайга бистин мал өскүрөөчилерис билгирин, төзө-мөлдүзин, эркинин удурлаштырган. Олор уур-күчтерди ижемјилү јенип тургандар. Иштеги тебү бешјылдыктын төртинчи јылында јабызабаган. Јаңыс ла этти де колхоз заготовительный пункттарга 3 100 центнер табыштырган.

Бу продукцияны орто тооло јылына иштеп алары тогузынчы бешјылдыктагы кеминен билдирүлү көптөп калган. Түк табыштырарынын кеми 15 процентке бийиктеген. Ончо бүдүмдү малдын ла аттардын тын-тоозы элбеген. Быјыл 1 октябрыга јетире государственного 2 606 центнер эт садарга турус: бешјылдыкты бүдүрерине анча кире эт керек болуп јат. Түк иштеп аларынын пландалган кеми эмди де једип калган. Быјыл бешјылдык планга үзеери Төрөлиске 409 центнер түк берерге молјонып турус.

Јаан једимдер азырал белетееринде бар. Бу иш — бистин фермалардагы ишчилердин једимдеринин эн учурлу төзөлгөзи деп айткадый. Бирјылдык азырал культураларды ла өлөндөрдү сугарып өскүргени азыралдардын фондын толтырарына јаан јөмөлтөзин јетирет. Азыралдарды белетееринин эп-сүмелери тазылынан ала өскөргөн. Ипатовский эп-сүмени билгир тузаланып, Г. Чендыевтин механизированный отрядынын члендери өлөң јуурында ончо иштерди комплексно механизировать эделе, солун эп-сүменин бийик арбындузын керекте көргүзип бергендер. Поточный эп-сүме өлөң чабыш ла ээчий иштер ортодогы үзүктерди јоголткон,

көп өйди чеберлеген. Ар-бүткен чабындардын учурын бис база кичинектетпей жадыс. Озочыл бүдүмдү азыралдарды, чокумдаза, сенаж белетеерининге кеми жылдан жылга көптөйт.

Хозяйствонун тыгып калган материально-технический тзөлгөзү эмди колбулу задачаларды бүдүрер арга берип жат. Эмдиги бешжылдыктын жылдарында тракторлордун тоозы чик жок көптөгөн (керек десе «Кировец» те деген тракторлор табылып келген), бисте автомобильдер, жерди иштеп жарандырат, жер үрендеер ле аш жуунадар техника көп боло берген. Механизация жагыс ла жер иштеечилердин эмес, же малчылардын да ижин тыг жеңилткен. Фермаларда иштердин эп-сүмези солынып жат. А. Тохтомысов, С. Матин ле Б. Бачиков деген койчылардын турлуларында суула жылыдылатан кен үкпектер тудулган. Кой өскүрер баштапкы комплекс тзөлгөн. Бу ончозы хозяйствонун бөлүктөринин арбындузы көдүрилерине, учындагы жедимдердин, экономический көргүзүлөрдүн жаранарына жөмөлтөзүн жетирип турат.

Улус та өскөн. Эмди производствонун каруулу бөлүктөрине билери көп, бичикчи, керекти эмдиги некелтелердин кеминде өткүргөдий кадрлар келгилеп жат. Бистин жашөскүрим төрөл журтында артат. Калганчы жылдарда производствонун озочылдарынын мактулу билези билдирүлү жаанай берген. Орө адалган жакшынак ишчилердин тоозына малчылардын К. Содоевтин, У. Кадиннин, механизатор А. Саталовтын ла өскөлөринин де аттарын кожор керек. Олордун эн артыктары он биринчи бешжылдыктын чодына иштейт.

Колхозчылардын культурный ла социальный жүрүминде иле солынталар болуп калган. Мөндүр-Соккон журт жагырган, жарана берген.

Бистин колхоз Коммунистический партияны ла Советский государствону тзөгөн кижинин адын аданып жүрет. В. И. Лениннин чыккан күнинен ала 110-чы жылдыгын жарамыкту уткыыры учун социалистический мөрөйдө эрчимдү туружып, хозяйствонун ишчилери башчынын юбилейине учурлай алган социалистический молжуларын жеңүлү бүдүрип койгондор. Бүгүн де олор партиянын XXVI съездин жарамыкту уткыырына ууландырылган жаан ла эрчимдү иш бүдүрип турулар.

И. Чендыев, Кан-Оозы аймакта «Ленинский наказ» колхозтын парткомунун качызы; **Н. Махалин**, старший жылкычы

ЮЛЫҢ ЫРЫСТУ БОЛЗЫН, ШКОЛ!

1-кы сентябрьда школдордын, орто аңылу, профессионально-технический ле бийик үредүлү заведениелердин эжиктери ачылды. Жаңы, 1980—81 үредүлү жыл башталды. Бистин областта школдордын парталарына, студенттердин столдоруна 36,5 мун кижиге келип отурды. Ого үзеери, заочный ла энирги школдордо 6 муннан көп уулдар ла кыстар иштеп тура үренип баштаган.

Бу үредүлү жылдын аңылу темдеги кандый дезе, ол эки бешжылдыкка келижет: баштапкы жарымында онынчы беш-дылдык божоп јат, экинчизинде он биринчи бешжылдык башталат. Онын учун кажы ла педагогический коллективте КПСС-тин XXV съездинин јөптөрин бүдүрери јанынан тургузып алган пландарды бүдүргенинин итогторын ајарулушиндеп көрөр лө келетен өйгө задалаларды чокумдап алар керек. Партиянын XXVI съездин јарамыкту уткыыры ол задалалардын бирүзи болуп јат.

Областын албаты үредүзинин ишчилери жаңы үредүлү жылды кандый једимдерле уткып турулар? Бастыратекши орто үредүни јүрүмге өткүргени ол једимдердин тös учурлузы дезе, бир де јастыра болбос. КПСС-тин XXV съездинин кийинде өткөн јылдардын туркунына областтын школдорында, орто аңылу ла профессионально-технический үредүлү заведениелерде орто үредүге 19 муннан көп уулдар ла кыстар једип алган. Олордын ортозынан 5100 кижиге орто квалификациялу специалисттердин дипломдорын, 1500 кижиге дезе орто үредү керегинде кере бичикле кожо механизатор, строитель, садунын ла общественный курсактаныштын ишчизиге деген профессия алган. Сегис классты божоткондордын 98,6 проценти орто үредү берип турган заведениелерде онон ары үренип јат. Мынызы партийный организацияларга башкарткан педагогический коллективтердин, албаты үредүзинин ончо ишчилеринин ле албаты-јоннын эрчимдү ижинин шылтузы.

Жылдан жылга үренчиктердин успеваемозы бийиктеп, бир класста экинчи жылга артатаны астап, билгирлеринин чын-дыйы жаранып турат. Өткөн үредүлү жылды 118 школдын педколлективтери ле 1730 үредүчи үредүде сондогон бир де үренчик жагынан божоткондор. Олордын ортозында Горно-Алтайск городто 13-чи номерлү школ, Шашакмандагы, Экинурдагы, Мультыдагы, Оностогы, Озеро-Курееводогы, Чибиттеги, Кызыл-Өзүктөги школдор ло онон до өскөлөри.

Педагогический училищенин, кооперативный техникум-нын педагогический коллективтери јакшы иштегилейт, олардо бастыра үренеечилер үредүде сондобой јат, талор-тозынан көби дезе јакшы ла сүрекей јакшы үренет.

Текши үредүлү школдордын бүдүминде јакшы өскөртү-лер болуп калган, мынын шылтузында эмди үренеечилер-дин 80 проценти керектү айалгалар төзөлгөн орто школдор-до үренип јат.

Балдарды школдо үренерине белетеери балдардын сад-тарында эн ле јакшы өткүрилип турганы ончо улуска јарт. Өткөн жылдын туркунына садтардагы балдардын тоозы эки мунга көптөгөн. Белетеништү (подготовительный) класстар-да, узадылган күннин группаларында, интернаттарда ла общежитиелерде үренчиктердин тоозы жылдан жылга там ла көптөп турат. Мынызы балдардын ла эр-бойго јеткелек-тердин общественный тазыктырузынын кеберлерин јаран-дырарына јөмөлтөзин јетирет.

Бу бешжылдыктын жылдары туркунына областьтын школ-дорында иштеерине бир мунган көп үредүчилер ийилген. Мынызында бистин педагогический институттын ла учили-щенин учуры јаан, олар бу өйдин туркунына 3 700 специа-листти белетегендер.

Аланзу јок једимдер, је олар амырзынышка экелбес учурлу. Ичкери алдыбыста азыйгызынан колболу ла каруу-лу задачалар туруп јат ине. Олордын төс учурлузы — орто текшилик үредүдеги једимдерди бектештирери, кажы ла јиит кижии текши орто эмезе орто аңылу, орто профессио-нально-технический үредүге бойынын өйинде јединери. Бу керекте једикпестер эмдиге јетире көп. Өдүп јаткан беш-жылдыктын жылдарында ајару алгадый шылтак јогынан 1110 уулчак ла кызычак үредүге јединбей, школды таштап барган. Энирги ле заочный школдордон үренеечилердин 25 процентке јетирези жүре берет. Балдар үредүзин ташта-

ган учуралдар Көксуу-Оозы, Улаган, Шебалин аймактар-
дын школдорында көп. Бистин школдордын ла үредүлү
заведениелердин кезик педагогический коллективтери кажы
ла јит кижиге үредү ле тазыктыру беретен төс задачазын
бүдүргилебей турганын өрөги темдектер керелейт. Анайдар-
да, сегисјылдык ла орто текшилик үредүнин сурактары
јаантайын партийный, советский, комсомольский, профсоюз-
ный органдардын кату шинжүзінде болор учурлу. Бу зада-
чаны бүдүреринде албаты үредүзинин органдарынын,
школдордын ла үредүлү заведениелердин башкараачыла-
рынын, үредүчилердин, тазыктыраачылардын, ада-энелер-
дин ле албаты-јоннын учурын ла каруузын көдүрер керек.

Јаш үйени үредетен ле тазыктыратан ишти оноң ары
јарандырар керек болор. Мында төс ајару кажы ла пред-
метке үреткенинин кемин ле чыңдыйын бийиктедерине
ууландырылар учурлу. Науканын үренип турган төзөлгөлө-
рин, предметтин төс учурын үренеечилер тегин ле үренер
эмес, санаазына терең алынар, јакшы ондоп алар ла
јүрүмде тузаланып билер учурлу. Үредүчи керекти творчес-
ки ле каруулу көрүп турган болзо, мынызына ол кыйалта јок
једип алар. Областьтын школдорында 93 заслуженный
үредүчи, 16 методист-үредүчи ле старший үредүчи, албаты
үредүзинин 200-тен көп отличниктери иштегилейт. Олордын
ченемелин улам ла бириктире јуур, элбеде таркадар ла
ончо үредүчилердин арга-јөөжөзи эдер керек. Орус ла
төрөл тилге үредерин (анчадала национальный школдордо)
анылу шинжүге алар керек. Тилди билгенинен бичик-билик-
ти билеринин кеми, текши өзүм ле бастыра өскө предмет-
тер аайынча јенүлү үренери камаанду. Школдордын ижи-
нин итогторы аайынча болзо, орус тилге үредерин шинжү-
леери Кош-Агаш, Улаган аймактарда ујан өткүрилет.

Областьтын үренеечилеринин физико-математический
үредүзинин кемин јарандырарына ајару ууландырылар
учурлу, бу предметтерге үредери эм тургуза эмдиги некел-
телерден сондоп јат.

Областьта 59 аскомплектный баштамы школ бар, олордо
баштамы класстардын тапту көп үренчиктери үренип јат.
Андый школдор Шебалин, Майма, Көксуу-Оозы аймактарда
көп. Бу школдорго партийный, советский органдардын, ал-
баты үредүзинин аймачный бөлүктеринин анылу ајарузы
јетирилер учурлу, ненин учун дезе үренчиктердин тоозы ас

болгонынан улам олардо педагогический коллективтер, партийный, профсоюзный, комсомольский ле өскө дө общественный организациялар јок, 1—2 ле үредүчи иштеп јат. Ас-комплектный баштамы школдордын јуугындагы орто ло сегисјылдык школдор ол школдордын үредүчилерине бойынын методический билгирин јарандыраына јаантайын болужып турар учурлу. Көп сабазында андый школдордын үредүлү-материальный тзззлгззи ујан: үредүлү кабинеттер, үредүнин технический аргалары, спортзалдар ла спортивентарь јок. Колхозтор ло совхозтор аскомплектный школдорго керектү ајарузын јетиргилезе, сырагај јуук ойдө оларды ончо керектү немелерле јеткилдейтени көп күч те, јаан капитальный вложениелер де некебес.

Эмдиги школ ажыра бастыра јаш үйе өдүп јат дезе, јастыра болбос. Мынан улам онын тазыктыраачы ла јашөс-күримди ишке белетеечи учуры јаанайт. Школ бойынын үренчиктерин јангыс ла терен ле бек билгирлерле јепсейтен эмес, школ ол билгирлер келер ойдөги советский граждандардын акту бойларынын терен шүүлтелери, јүрүминин ле ижинин ээжилери боло берзин деп кичеенер учурлу. «Идеологический, политико-тазыктырулу ишти оног ары јарандыраы керегинде» КПСС-тин Тзс Комитединин јоби шак онызына ууландырылып јат. Бу керекте школго биле, иштеп јаткан коллективтер ле элбек албаты-јон болужын јетирер учурлу. Иштин једими, көргүзүзи бастыра бу звенолордын бирлик јзмзлтззинен камаанду. КПСС-тин горкомы, райкомдоры, партийный организациялар јаш үйени тазыктыраачы ончо учреждениелердин ижин аайду-теейлү эдер, олардын ижинде эмдиге јетире бар тутактарды, эр-бойго јеткелек балдарла өткүрип турган тазыктырулу иште бирлик некелтелер јок болгонын јоголтор учурлу.

Үренчиктерди ишке үредерин ле профессия аларга ууландыраын тазылынан ала оног ары јарандыраар керек. Бу задачаны бүдүрерине школго иштеги көп тоолу коллективтер болужат. Темдектеп айтса, кийим көктззр фабрика, Горно-Алтайский автотранспортный предприятие, «Подгорный» деп совхоз-завод, Кызыл-Өззктзги, Эликманардагы совхозтор, «40 лет Октября», «50 лет СССР» колхозтор ло оног до өскзлзри.

Ченемелден көрүнип турганыла болзо, шак андый змзлик эр-бойго јеткелектерди ишмекчилердин ижине, мате-

риальный немелер эдип турган ишке јууктадарга болужып јат. Үренчиктердин иштеги биригүлеринде мундар тоолу озочыл ишчилер, специалисттер ишке тазыккандар. Јангыс ла былтыр школды божоткон согында областьтын албаты хозяйствозында иштеерге мунга јуук уулдар ла кыстар арткан, слордон 600 кижии јурт хозяйстводо иштеерге күүнзеген.

Је Улаган, Ондой, Кан-Оозы аймактардын көп хозяйстволоры школго ајарузын јетирбегендер, үренчиктерди јурт хозяйстводо иштеерине ууландыратан сурактарды јакшы кичеебей, үренчиктердин производственный бригадаларынын, школдогы лесничестволорынын ижин төзөөрине школдорго јеткил эмес болужып јадылар.

Культураны ла үредүни коомой айалгада артырала, материальный производствоны јенүлү көдүрип болбойтонын хозяйстволордын, предприятиелердин башкараачылары ундыбай јүрер учурлу, ненин учун дезе ол керектер бой-бойлорыла колбулу, тудуш.

КПСС-тин XXV съездинин, партиянын обкомынын IX пленумынын јөптөриле башкарынып, албаты үредүзинин партийный башкартузын јарандырар керек. Партиянын горкомы, райкомдоры школдын, ПТУ-лардын, үредүлү заведениелердин ижине чокум болужын јетиргилеер учурлу. Педагогический кадрларды талдаарына, ишке тургузарына ла тазыктыларына јаан ајару јетирер, балдардын садтарынын, ясляларынын, школдордын, школьный эмес учреждениелердин материальный төзөлгөзин тыгыдатан, албаты үредүзинин ишчилеринин јадын-јүрүминин айалгаларын јарандыратан албаты депутаттарынын Советтеринин, школдордын директорларынын, хозяйстволордын, предприятиелердин башкараачыларынын каруузын көдүрер керек.

Областьтын школдорында ла үредүлү заведениелеринде 800 коммунисти бириктирип турган 77 партийный организация иштеп јат. Олор КПСС-тин XXVI съездин јарамыктууткыыры јанынан коллективтерде бастыра јакшынак керектерди баштаар ла төзөөр учурлу. Август айда өткөн јуундарда бастыра аймактардын ла городтын үредүчилери партиянын эн јаан јуунын јарамыктууткыыры јанынан социалистический молјулар алынгандар. Бу патриотический движененин ичкери алдында болотоны — кажы ла коммунистин, кажы ла партийный организациянын чегинин кереги.

Школдордын партийный организациялары, башкараачы-
лары бойларынын коллективтеринде Москванын үредүчи-
леринин «Кажы ла үренчикти коммунистический санаалу
үренерге, жүрүм жүрерге ле иштеерге үредип алар» деген
баштанкайын элбеде шүүжерин төзөөр, үренчиктердин бил-
гирлеринин чындыйын оноң ары бийиктедери, үренчиктерди
тазыктырарын жарандырары ла оларды ишке белетеери жаны-
нан чокум иштер темдектеп алар керек.

Жолун ырысту болзын, школ!

У. Джазбаев

ПОЛИТҮРЕДҮНИН СИСТЕМАЗЫНДА ЈАНЫ ҮРЕДҮЛҮ ЈЫЛГА

ПРАКТИЧЕСКИЙ ЈАКЫЛТАЛАРДЫ ТУЗАЛАНАРЫ

(Пропагандисттерге болушту)

КПСС-тин Төс Комитеди политический ле экономический үредүнин алдына јаны јаан задачалар тургусты. Ол задачалардын бирүзи — партийный үредүнин бастыра системазында, комсомолдордын үредүзинде, экономический үредүде, албаты-калыктын ортодо элбеде өткүрип турган пропагандада үредү једимдү ле өдүмдү болорын бийиктедери.

Өткүрип турган үредүнин чыңдыйын јарандыраарында, политический ле экономический үредү једимдү болорын бийиктедеринде, үредүни јүрүмле, бүдүрип турган задачаларла колбулу өткүреринде практический јакылталар бергени ажыра үредү эрчимдү болорын јеткилдеер ленинский эпсүме јаан учурлузын практика көргүзип туру.

Практический јакылталар бүдүргенде үренип турган улус марксистско-ленинский үредүни творческий үренерине јөмөлтө эдер, үренип билип алган теоретический түп-шүүлтелерди бүгүнгү күнде болуп турган керектерди чике шүүп көрөргө, једикпес-тутактарды, онын шылтактарын табарга, јаны аргалар табала, ишти текши јарандыраарына тузаланарга, ишкүчиле јаткандардын ортодо агитационно-јартамал иш өткүрерине болужар.

Эмди политический ле экономический үредүнин бастыра системазында үредү өткүрерде үренип турган улуска практический јакылталар берип, бүдүрттери кыйалта јоктон керектү болуп јат.

Методический јанынан алгажын, теоретический үредү ле практический јакылта — эки башка керек, је озор экилези бой-бойыла үзүк јок колбулу. Теоретический үредү аайынча јакылта, темдектезе, мындый: эмди болотон үредүге учебниктен бу бажалыкты кычырыгар, марксизм-ленинизмнин классиктеринин кажы бир произведениезинен конспектер, газеттерде ле журналдарда јарлалган материалдарла таныжыгар, өскө дө. Анайдарда, үредү аайынча берилген

јакылтаны школдо эмезе семинарда үренип турган бастыра улус келер үредүге кыйалта јоктон бүдүрер учурлу.

Өткөн үредү аайынча берилип турган текши јакылталарга көрө, практический јакылталарды кажы бир тема аайынча лекцияны кычырган эмезе пропагандист јартап куучындаган кийинде бастыра улуска эмес, эки-јангыс кижиге берип јат. Анайда школдо эмезе семинарда үренип турган кажы ла кижиге кандый бир тема эмезе јаан сурак аайынча үредүлү јылдын туркунына, ас ла алза, бир-эки практический јакылта бүдүрер учурлу.

Анайдарда, практический јакылталар үредүнин јакылталарына јөмөлтө болуп јат. Үренип турган улуска пропагандист практический јакылталар берерде, КПСС-тин обкомында политический үредүнин Туразы кажы ла предмет аайынча чокум темага јазаган јакылталарды берерге јараар.

Је ол јазаган јакылталарда чокум коллективтин бүдүрүп турган ижинин аңылузы, онын задачалары ајаруга алылбаганы јарт. Онын учун пропагандисттер көп тззөлгө эдип алала, бойынын школында, семинарда үренип турган улустын эдип турган ижине, бүдүретен задачаларына келиштире практический јакылталар берер учурлу.

Пропагандист практический јакылтаны бойы шүүп тургузарда, ол јакылта чокум ла јарт, кандый бир учурлу болзын деп кичеер керек. Јакылтаны бүдүретен кижиге ол јакылтанын керектүзин, учурын, качан, канайда бүдүретенин јарт билер учурлу.

Кажы ла практический јакылтаны бүдүрерде ол керекти эмезе суракты казып шиндейле, бойынын шүүлтезин эдери керектү. Практический јакылта бүдүрүп, једикпес-тутактар тапканын ээчиде, ол једикпес-тутактар неден улам болгонын, оларды түрген јоголтоло, ишти јарандырып аларга нени эдери керектүзин табып көргүскени сүреен јакшы болор.

Пропагандист үренип турган кижиге кандый бир практический јакылта берерге турарда, ол кижини кандый шинжү эдерине, кандый иш бүдүрерине темиктирерге турганын ажындыра шүүп алганы јакшы.

Практический јакылталардын амадузы — үренип билип алган теоретический шүүлтелерди бектештирерине ле теренжидерине, акту бойынын түп-шүүлтелерин эдерине темиктиретени. Ол — бойынын тапкыр шүүлтезиле бүдүре-

тен иш. Темдектезе, үренип турган кижиге пропагандист кандый бир чокум тема аайынча жүзүн-башка книгелерден, брошюралардан, журналдардан, газеттерден материал жууйла, ол материалды шүүп көрзин; график, диаграмма жазазын; бойынын предприятиезинин (совхозынын, колхозынын) экономический көргүзүлөрин тuzаланып, бир чокум задача бүдүрзин деп, практический жакылта берип жат.

Политический үредүнин жаан учурлу задачаларынын бирүзи — үренип турган улусты куучын айдарына, оорды ишкүчиле жаткандардын элбек калыгынын ортодо агитационно-жартамал иш өткүрерине белетеери. Онын учун бу задачаны жеңүлү бүдүрерине учурлалган практический жакылталар база бар. Темдектезе, мындый жакылталар: үредүде үренип билип алганын, газеттерде жарлалган материалдарды тuzаланып, үредүде куучын айтсын, бойынын коллективинде политинформация өткүрзин, стенгазетке, районный, областной газетке статья бичизин ле өскө дө.

Пропагандист берип турган эн жаан учурлу практический жакылталар — үренип турган улустын общественно-политический ле производственный эрчимин тыгыдарына учурлалган жакылталар. Темдектезе, коллективте идейно-политический иштин кандый бир чокум сурагы аайынча иш канайда тзззлгзнин шингдеери: колхозто эмезе совхозто культурно-жартамал иш одзп турганы: көргзззлз агитация канайда тзззлгз; жашзскзримди журтта арттырары жанынан кандый иш одзп жат; ишкүчиле жаткандарды жакшы кылык-жанга үредип-тазыктырарында культуранын учреждениелеринин учуры ла зскз дз.

Бастыра бу жакылталар — общественно-политический дисциплиналар аайынча берилетен практический жакылталар.

Экономический дисциплиналар аайынча пропагандист берген практический жакылталар улусты предприятиенин (колхозтын, совхозтын), цехтин, бригаданын, ферманын хозяйственный ижин ончо жанынан теренжиде шиндеп, экономический чике тзп-шзззлтелер эдерине темиктирер учурлу. Кзп учуралдарда андый практический жакылталар бүдзрген улус предприятиенин (колхозтын, совхозтын), бригаданын, цехтин, ферманын ижин жарандырарына турушканы тuzалу болор.

Үредзлз практический жакылталар кандый жерде турарын

пропагандист јакшы билер учурлу. Практический јакылталар, бир јанынан, собеседование өткүрерине белетенер иштерге кирип јат. Экинчи јанынан, олар — собеседование өткүрер аргалардын бирүзи. Ненин учун дезе, үренип турган улус практический јакылтаны пропагандист тема аайынча лекцияны кычырган (беседаны өткүрген) кийинде алала, ол јакылтаны собеседованиеге белетенген өйдө бүдүреле, собеседованиеде јакылтаны канайда бүдүргенин айдып берип јадылар.

Практический јакылталарды канча кирези беретени база јаан учурлу. Политический ле экономический үредүнин системазында бу керекте јастыралар база көп болуп јат. Кезик пропагандисттер кажы ла собеседованиеге канча ла кирези көп улуска практический јакылта берерге албаданып туратаны јастыра. Андый иш үредүнин кемин јабызадар. Ол учуралдарда собеседование јангыс ла практический јакылталар бүткенин шүүшкениле өдөр. Теманын теоретический сурактарын шүүжөринө ой артпас. - Үренип турган улус бойлорына таныш практический керектерге јилбиркеер, јаан учурлу теоретический сурактар ундылып јат.

Кажы ла собеседованиеге 1—2 кижиге практический јакылта бергени јеткил болор. Онон көп берилзе, практический јакылталар бүткени бастыра јанынан терен шүүжилбес. Жаан ајару эдетен теоретический сурактар база калай шүүжилер.

Ас кеминде берилген практический јакылталар текши үредүге кыйалта јок керектү кожулта бололо, тургузылган амадуны јеткилдеп јат. Олар үренип турган улуска программадагы материалдарды теренжиде үренерине, үренип алганын бойынын күнүн сайынгы общественно-политический ле производственный ижинде тузаланарына јаан јөмөлтө эдип јат.

Кезик учуралдарда практический јакылталар коллективный болор. Јартаза, пропагандист кажы бир керек аайынча практический јакылтаны јангыс кижиге эмес, бир канча кижиге (бригадага) берип јат. Је бу учуралда практический јакылта бүткени керегинде јетирүни бир кижини (бригадир) эдер учурлу.

Собеседованиеде практический јакылталар бүткени керегинде докладтарды качан угары керегинде башка-башка шүүлтелер бар. Кезик нөкөрлөр практический јакылталар

бүткени керегинде докладтарды собеседованиеде шүүжетен теоретический сурактардан озо угар керек дешкилейт. Жок, анайда эдерге жарабас, собеседованиенин учында укканы тузалу деп турган улус бар.

Же бу шүүлтелер экилези жарабас. Собеседованиеде теоретический суракты жартаган ла кийинде ол сурак аайынча берилген практический жакылта бүткени керегинде докладты угар. Онон экинчи теоретический суракты жартайла, оныла колбулу практический жакылтаны укса тузалу болор.

Практический жакылталар беретен эп-сүмө политический ле экономический үредүнин жагыс ла баштамы ла орто бөлүктеринде кыйалта жоктон керектү эмес. Бу эп-сүмө бийик бөлүгинде, анчадала теоретический, проблемный ла методологический семинарларда элбеде тузаланылар учурлу. Бу учуралдарда пропагандисттер, семинарлардын башкараачылары практический жакылталардын эн бийик кеберин — рефераттар белетеерине жаан ажару эдер учурлу.

Уренип турган улус практический жакылталарды бүдүрерде, общественный производство једимдү болорын бийиктедерине, иштин чындыйын жарандыларына, ишкүчиле јаткандарды коммунистический күүн-тапту эдип үредип тазыктылары тыгыдарына ууланган шүүлтелер эдип турарына тын ажару эдер керек.

Пропагандисттерге практический жакылталар берилгенин, канайда бүдүргенин, кандый шүүлтелер эдилгенин, бастыра бу иш коммунисттердин ле партийный эмес ишкүчиле јаткандардын социальный эрчимин бийиктедеринде кандый учурлу болгонын бичиген журнал болор учурлу.

КПСС-тин обкомында
политический үредүнин Туразы

ТЕОРИЯНЫ ЈҮРҮМЛЕ КОЛБОЙТОН ЭРЧИМДҮ ЭП-СҮМЕ

[Ондой аймакта XXIV партсъездин адыла адалган колхозтогы комсомольский кружоктын пропагандизинин В. К. Кыдыеванын ижинин ченемелинен]

Советский государствонун баштапкы жылдарында «Мөрөйди канайып төзөөр» деген статьясында В. И. Ленин мынайда бичиген: «...эмди бастыра керек практикада. Теория практика болуп баратан, практика тындандырылатан, практика түзедилетен, практика шинжүлелетен шак ла исторический ой башталган». Бу задачаны бүдүреринде партиянын үредү төс учурлу болуп јат. Ол бистин кадрларды ла бастыра советский улусты марксистско-ленинский теорияны билериле, оны бойынын јаантайынгы ижинде ле жүрүминде тузаланып билериле јепсейт.

Практический јакылтадар — угаачылардын тагынан бүдүретен ижинин эн учурлу кебери, олоордын общественный ла иштеги эрчимин көдүретен арга. Бу эп-сүменин учуры неде дезе, угаачылар научный коммунизмнин теориязына төзөлгөлөнип, общественный жүрүмнин керектерин шиндеерге ле чын-чике баалаарга, түп шүүлтелер эдип билерге таскадынып турганында болуп јат. Валентина Казакпаева мынайда айдат: «Мен бодозом, практический јакылтадар менин угаачыларымды јилбиркедип турган сурактардын төс учурын иле көрүп ийерге, угаачылардын јилбүлерин ле некелтелерин теренжиде ондоорго, кажы ла професиянын агылу темдектерин анчадала јакшы ајарарга арга берет, бу ончозы дезе меге угаачылардын неме билерге турган күүнин тыгыдарга, эрчимин көдүрерге арга берет».

Коммунист Кыдыева Валентина Казакпаевна Куладыдагы сегисјылдык школдын үредүчизи болуп иштейт. 1980 жылда ол Горно-Алтайский государственный педагогический институтты божоткон, комсомольский политический кружоктын пропагандизи болуп экинчи ле јыл иштеп јат. Кружокто 35 кижии, ол механизаторлор, уй саачылар, койчылар, скотниктер, бозу азыраачылар. КПСС-тин Төс Комитединин июль, ноябрь айлардагы Пленумдарынын материалдарын олоор тын јилбиркеп үренгендер, ненин учун дезе, јиит ишчи-

лер ол пленумдардын јөптөрүн бүдүреринде олордын да учуры ас эмес деп ондоп тургулаган. Көп комсомолдор суракты критически көргөндөр, олар бойынын колхозынын ижиндеги једикпестер керегинде айдып, ол једикпестерди канайып јоголтотонун шүүшкендер. Јашөскүрим јурт јерде иштеер ордына ненин учун городто артыксынып турганы керегинде блааш та болгобос јанынан башталган. Јиит угаачылардын шүүлтезиле болзо, мында төс шылтак јаанган культурный некелтелерди јурт јеткилдеп болбой турганында. Пропагандист мындай шүүлтеле јөпсинбей, јурт јерде база јилбүлү јүрүм јүрер аргалу деп айткан.

Хозяйствонун башкараачылары турушкан бир комсомольский јуунда јашөскүрим вокально-инструментальный ансамбль төзөөргө турганы керегинде айткан. Колхозтын правлениези бу шүүлтени јөмөп, музыкальный инструменттер садып аларына 1500 салковой акча берген. Эмди ол ансамбль художественный самодеятельностьтын көрүлөринде улам ла баштапкы јерлердин бирүзинде болуп јат.

Нөкөр Кыдыева пропагандистский ижин акту бойынын творческий планы аайынча төзөп јат, андый планы дезе ол үредүлү јыл башталардан озо тургузып алат. Акту бойынын творческий планы аайынча эткен иштин тузазы иле-јарт. «Ол үредүлү программаны теренжиде шүүп көрөр, иштин јүзүн-башка эп-сүмелерин једимдү тузаланар, практический јакылталарды тен-тай ла чике амадулу үлештирер арга берет, кандый практический јакылта болгонын, оны качан бүдүрөтенин угаачылар озолодо билгилеп јат» — деп, Валентина Казакпаевна айдат.

Пропагандистский иште практический јакылта дегени бу сөстин элбек учурыла тузаланылып јат. Ого үредүдеги кандый ла јакылталар кирип турат, анайдарда, олорды практический јакылталар эткедий арга бар.

Бодоштыра практический јакылталардын бир канча бүдүмдерин анылаарга јараар:

I. Обществодогы керектерди озо баштап тагынан шиндеп үренери. Кире беседа-куучын өдөр тужында пропагандист озолодо темдектеп алган планы аайынча суракты айдып јат. Үредүлердин бирүзин белетеер тушта В. К. Кыдыева «Коллективтин члендеринин иштеги ле общественный эрчимин өскүреринде комсомольский организациянын учурын шиндеп көригер» деп задача тургускан.

Ўренип алган билгирлерди практикада тузаланары. Угаачыларга андый јакылталар кандый бир теманы ўренер тушта эмезе ўренип божоткон согында берилет. Темдектезе, слердин иштеген јереерде не ле немени кымакайлаары ла чеберлеери учун иш канайып өткүрилип турганын шиндеп көрөлө, ол ишти јарандыраары јанынан чокум шүүлтелер айдып беригер. Теоретический билгирлерине тайанып, угаачылар обществодогы керектерди шиндеп, бойынын коллективинин ижин јарандыргадый айалгаларды ла аргаларды научный тзззлгззл айдып берет.

Практический јакылталардын бу бзззминин ағылу темдеги не болуп јат дезе, мында ўренип алган билгирлер јззрззмдеги чокум керектерди јартаарына тузаланылат. Мындыј практический јакылталарды доклад эмезе реферат ла куучын белетегени ажыра бззззрер аргалу. Онын кийнинде оны коллективке куучындап берер. Темдектезе, кружоктын угаачызы Тззчинова Чейне «В. И. Ленин — јаны бззззмдзз партиянын тззззчизи» деп темага сззрекей јилбззлз куучын айткан.

3. Практиканын чокум сурактарын шиндеери — практический јакылталардын эн бийик кебери. «Идеологический, политико-тазыктырулу ишти онон ары јарандыраары керегинде» КПСС-тин Тззс Комитединин јззбинде комсомолдорды пионерлерле, эр-бойго јеткелектерле, профтехучилищелердин зренеечилериле иштеерине канча ла кире эрчимдзз тартып алып турар керек деп айдылган. КПСС-тин Тззс Комитединин јззбиндеги некелтелерди бззззрип, пропагандист В. К. Кыдыева «Партия — Октябрьдын башчызы» деп теманы ўренер тушта угаачыларла кожо коммунистический партияны, партийный организацияны ла комсомольский ячейканы тззззгззинин историзы керегинде материал јуурга ла шиндеерге јзптззшкзз. Бу зйдз ол ишти комсомол угаачылардын башкарганыла зренчиктер зткззргилеп јат.

Политический зредззин тузазы угаачылар государственнзз пландарды, иштеги јакылталарды бззззрерине кандый јззмзлтззин јетирип турганыла баалалат. Валентина Казакпаевнанын кружогында иштин озочылдары кзп. XXIV партсзззздин адыла адалган колхозто Ечешевтердин билезинен турган династия јарлу. Комсомольский кружоктын угаачылары Руслана ла Светлана Ечешевалар ада-энезиле кожо иштеп, јылдын ла јакшы кзргззззлерге једип турулар. Был

тыр олар колындагы уй малды бир де чыгым жок корып, план аайынча 100 уйдан 74 бозу торныктырар ордына 77 торныктыргандар.

Өткөн жылда тракторист Ерехонов Федор МТЗ таңмалу тракторло план аайынча 500 гектар јер ордына 572 гектар сүрген, бу ок өйдө артыкту частьтар јанынан 256 салковой ло 1071 килограмм күйгүр ле сүркүш немелерди кымакайлап алган.

Практический јакылталардын эп-сүмезин ленинский эп-сүме деп јолду-јанду адаарга јараар: ол В. И. Лениннин јакылталарына төзөлгөлөнип јат. Улу башчы улусты «јангыс ла бичикле эмес, јаантайынгы јүрүмдеги тартыжуда да турушканыла» үредер керек, «...политический тазыктыру болбос» деп айткан. Анайдарда, практический јакылталардын эп-сүмези сырагај турумкај таркадылар учурлу деп бүдүмјилү айдарга јараар. Је керекти творчески көрөтөни јарт, бу ленинский эп-сүменин учуры теория јүрүмле сырагај јуук колбулу болотоньнда, онын амадузы дезе — кижини тазыктырарына эрчимдү јөмөжөри.

Л. Кашеева

БИСТИН ТӨРӨЛИСТИН ИСТОРИЯЗЫНЫН СТРАНИЦАЛАРЫ

КУЛИКОВСКИЙ ЈУУ-СОГУШ

1980 јылда сентябрь айда Московский ле Владимирский улу князька Дмитрий Ивановичке баштаткан орус черүлер татаро-монгольский олјочыларды баштапкы катап јенген. Куликово јаландагы јенү орус албатынын бойынын национальный камааны јок болоры учун тартыжузынын героический историязында јаркынду страница болуп јат.

Куликовский јуу-согуш деген сөстөрдү, Дмитрий Донской деген ат-нерени бис школдо үренген өйдөн ала билерис.

Куликово јаланда болгон јуу-согушта орус черүлер јенгени — орус государствонын оноң арыгы јүрүм-салымында сүреен јаан учурлу болгон исторический керек болуп јат. Куликово јаланда орустар јенгенинен улам монгол-татарлардын базынчыгы од ло тарый јоголбогон до болзо, бу јенү ол базынчыктан јайымдаларын баштаган. Алтын Орданын бийлегенинен Русь база јүс јыл өткөн кийинде јайымдалган. Орда Куликово јаланда јендирткени учун өчин аларга көп катап ченешкен де болзо, је азыйдагыдый тың ийде-күчтү болбоды.

XIII јүсјылдыктын баштапкы өйлөринде Азиянын ла Европанын көп албатыларын Чингисханга баштаткан монголдор јуулаган. Төс Азиядагы көп тоолу монгол укту албатыларда родовой строй јайрадыла ла, көчкүн феодализм төзөлө берген өйдө, жаңы байлар коштой јуртаган албатылардын ла госулавстволордын јөөжөзин тоноорго ло јерлерин блаап алар амадула бириккендер. Андый амадуны чөлдөги аристократиянын 1206 јылда өткөн курултайында ончо монголдордын башчызы эдип јарлалган Чингисхан элден озо-көргүзип баштаган. Чингисхан монголдордын өскө албатыларды кырып тонойтон јууларын баштаган. 1207 јылда монголдор Селенга ла Енисейден баштайла, оноң Күнчыгыш Туркестанды, Түндүк Кытайды, Тангуттардын госулавствозын, Орто Азияны, Закавказьени јуулап алгандар.

Чингисханнын кийнинде монголдор Кореяны, Бирманы, Индокитайды жуулап алгандар, Ява ортолыкта болгондор, эки катап талайла Японияга једерге ченешкендер.

Монголдордын черүлери болгон јерлер ээн артып турган. Орто Азия чек танытпас болуп арткан. Городтор јемирилген јаттылар, олардо јуртаган улустын көп нургунын өлтүреле, арткандарын олјого айдай бергендер. Јер сугарган јазалдар јемирилип каларда, азыйда кыралап турган, чечектеген садтарлу јерлер сугарылбай, ээн болуп калдылар. Монголдордын черүлери өткөн јерлерде миллиондор тоолу улус кырылган, кижиге керектү арга-јөөжө эдетен ийделер јоголгон, ороондор ло албатылар ичкери өнжүп өзөри токтогон.

Монгол олјочылардын јенүлерин олардын общественный јангынын аңылузы јеткилдеген. Олардо улустын сөөги леугы аайынча бириккен, сүреен кату дисциплиналу военный демократия болгон. Монгол черүлер бастыразы атту, он-јүс, мун, он мун кижиге (түменге) бириккен, сүреен чыдамкай, жуу-јепселдери; ок-јаа ла согон, үлдү, кылыш ла темир куйак. Монголдор городторды ла шибеелерди ташла аткылайтан машиналарды јакшы тузалангандар. Оларды монголдор кыдаттардан алган.

Монголдордын јенүлери јангыс ла олардын военный төзөлгөзинен камаанду эмес болгоны јарт. Бу керекте олардын жуулап турган албатылары ла ороондоры бирлик эмес болгон. Кезик госуларстволордо бойлорынын феодалдарынын ортодо тартыжу өткөн. Чингисхан, онын черүзи андый тартыжуларды тузаланып, ол феодалдарды ээчий-деечий жуулап, госуларствоны јоголтып турган. Анайда Японский талайдан ала Средиземный талайга, Байкалдан ала Меконгка ла Персидский булунга јетире јайылган сүреен элбек јерде Чингисханнын ла чингисидтердин орооны төзөлип баштаган. Ого монголдордын бийлеринин казыр јангыла башкарткан жүзүн-башка ук албатылар кирди.

Орус албаты бойынын олјочыларына удурлажа көп катап тартыжуга көдүрилген. Је ол кезик городтордын ла княжестволордын түймеени болгон деп айдарга јараар. Олар бойлоры да өштөжип, жуулажып тургандар.

Иван Данилович Калита тужында Москванын княжествозы өскөлөринен бийиктей береле, орус јерлер биригип баштаганы албатынын национальный сагыш-шүүлтези көдүрилерине јөмөлтө эткен. Алтын Ордала тартыжарга орус

жеринин ийдезин жууры башталган. Бу ишти Москванын ла Владимирдин улу князи Дмитрий Иванович тынгытты. Дмитрий Иванович бойына Тверьдин княжествозын, Алтыгы Новгородты бактырала, Серпуховтын, Белозерсктин, Ярославльдын, Муромнын ла өскө дө кезик княжестволорло өмөлөжөри жанынан жөптөжүлөр эделе, Орус жердин черүзин жууп алды. Кажы ла княжестводогы улус монгол-татарларла жуулажарын бастыра Орус жери учун жуулажары, онын учун кажы ла орус патриот Мамайла тартыжуда туружар учурлу деп шүүген.

Москвада жуулган орус черү августтын айас күнинде жууга атанды. Мундар тоолу москвичтер черүни үйдешкен.

Москвадан Коломна жаар жагыс ла князьтардын дружиналары ууланган эмес. Орус жуучылдардын көп нургуны крестьяндар ла городтордын «кара улузы» болды. Орус черү көп жуулган. Олордын чике тоозы канча болгонын билер кижжи жок. Байла, 100 000 кижиге жуук болгон.

5 сентябрьда орустардын атту черүзинин баштапкы отрядтары Непрядва суунун оозында Донго једип алгандар. Орус черүлөр сууларла, агашла курчалган, бойларына жуулажарга эптү Куликово јаланга туруп алгандар.

8 сентябрьда таң алдындагы туман таркагајакта, Дмитрий Иванович черүзин бойларынын јерлерине тургусты. Удабай Мамайдын черүлери «озочыл полкко» табару эткен. Орустар јалтанбай, бир де кайра баспай жуулашкандар. Је татарлардын тоозы айдары жок көп. «Озочыл полк» бастыразына жуугы турган јерине корогон. Онон татарлар «Јаан полкко» табару эткендер. Үлдүле сүрекеј чабыш башталган. Улустын көбине туура да бурып болбос. Өлгөн улус аттан јыгылбай турдылар. Көп улусты аттар тепсеген.

Дмитрий Иванович бойы «Јаан полктын» бажына туруп алып, јалтанбастын ла чыдамкајдын јозогын көргүскен.

Онон јажытта турган «Запасной полк» воевода Дмитрий Боброк-Волынецке баштадып, кенейте табару эдерде, татарлар кайра бололо, качып баштагандар. Кызыл төгнин үстинен бойынын черүлерин башкарып отурган Мамай бойы байлык-јөөжөзин таштайла, база качкан. Орус черүлөр татарларды Красивая Меча сууга јетире одус километр јерге сүрүп баргандар. Татарлар јендирткен. «Куликовонин телкем јалангында болгон жуу-согуш — Дмитрийдин јенүзи» —деп, К. Маркс темдектеген.

Јуу болгон јерде алтан муннан ажыра кижии орус черү-
ден корогон. Татарлар оног чик јок көп черү жылытқандар.

Куликовский јуу-согуш үч час өткөн. Је ол до тоолу
частардан Орус јеринин јүрүм-салымы камаанду болды.
Орус јери јенип чыкты. Куликово јаланда монгол-татарлар-
дын черүлерин јенгени учун Дмитрий Иванович дезе Дмит-
рий Донской деп адалып, историяда үргүлјиге артты.

Мамай Кафу город јаар качып барарда, анда оны өлтү-
рип салгандар.

1382 жылда татарлар Москвага табару эделе, өртөп то-
ногони да Куликовский јуу-согуштын исторический учурын
јабызатпады. Орус јеринде өзүм башталган, бирлик нацио-
нальный Орус государство төзөлип турганыла кожо онын
экономический ле военный ийдези тынгыган. Бу ичкери
өзүмди јеткилдеп турган исторический керекке Куликовский
јуу-согуш јаан јөмөлтө эткен. Куликовский јуу-согуш орус
улустын сагыш-шүүлтези көдүрилерине јөмөлтө эткен, улу
орус албатынын нациязы ла бирлик Орус государство төзө-
лип башталарына идеологический белетенерине керектү улу
јаан керек болгон.

* * *

Ол өйдөң ала алты јүс жыл өй өтти, је өскө ороондордын
олјочыларына ат-нерелү јуу-согушка көдүрилеле, јенип чык-
кан бистин ыраак өбөкөлөристи албаты-калык качан да
ундыбас. Куликовский јуу-согушты Советский улус јаантай-
ын эске алынат.

Ада-Төрөл учун Улу јуунын жылдарында Советский јуу-
чылдарды ат-нерелү керектерге оморкоткон улу јуучылдар-
дын тоозында Дмитрий Донской болды. Дмитрий Донской-
дын адыла адалган советский танктар немецко-фашистский
черүлерди Москванын јанында, Доннын телкем јаландарын-
да јуулаган.

Куликовский јуу-согуш бистин Төрөлистин историязында
болгон өскө исторический керектерле — Александр Невский
Чудский көлдин тожында немецкий рыцарьлардын черүзин
јенгениле, 1812 жылдагы Ада-Төрөл учун јуула, 1854—1855
жылдарда Севастопольды героический корулаганыла,
Шипка ла Плевнала кожо — советский јашөскүримди пат-
риотический тазыктыларына јөмөлтө эдип јат.

Ф. Марачев

КЫЧЫРААЧЫЛАРГА КАРУУ БЕРИП ТУРУС

ВЕЛИКОБРИТАНИЯНЫН ЭЭЛЕГЕН ЈЕРЛЕРИ (Статьянын оноң арыгызы)

Великобритания Атлантический тенгисте, Карибский талайда ла Төс Америкада тапту элбек јерлерди ээлеп јат.

Онын Карибский талайда ээлеген Антигуа деп јери андый ок атту ортолыктан, Барбуда ла Редонда деп ортолыктардан турат. Јеринин текши элбеги — 442 кв. км, албатызынын тоозы 80 мун кижиге јуук. 1940 јылда Англия Антигуанын јеринин бир кезек бөлүгин США-нын военно-талай база тударына 99 јылга берип ийген. Колонияны губернатор башкарып јат, оны дезе Англиянын королевазы көстөп тудат. Эки палаталу парламент закондор чыгарар орган болуп јат, исполнительный јанды башкару бүдүрөт. Башкарунын јаанын губернатор көстөп тудат. Антигуада мындый политический партиялар бар: Антигуанын лейбористский партиязы (башкараачы); прогрессивный лейбористский движение ле Антигуанын албаты партиязы. 1940 јылдан ала Антигуанын профессиональный ла ишмекчи союзы, 1967 јылдан ала Антигуанын ишмекчилеринин союзы иштеп јат. Јурт хозяйство ло өскө ороондордон келген туристтерди јеткилдеер иш колониянын экономиказынын төзөлгөзи болуп јат. Мында төс јанынан көбөн, сахарный кулузын ла цитрусовыйлар өскүрилет. Колонияда иш таппай жүргендердин тоозы элбек. Көп улус иш бедреп, эрик јокто гран ары јанына барат.

Белиз (Британский Гондурас) — Великобританиянын Төс Америкада ээлеген јери. Онын јеринин элбеги — 23 мун кв. км, албатызы — 144 мун кижиге. 1964 јылда колонияга ичбойында бойы башкарынатан право берилген. Белизтин јерин ээлейтени јанынан бойынын проволорын Гватемала тургузат. 1965 јылда Англия Гватемалала јөптөшкөни аайынча блаашту суракты ортокчы (США-нын чыгартулу кижиге) аайлазын деп табыштырган. Колонияда Белизти камааны јок государство деп јарлаары учун тартыжу элбеп туру. Великобританиянын королевазы колониянын јааны

болуп јат, онын јанын мында генерал-губернатор бүүдүрөт. Онын јан-башкарузында закондор чыгарар орган — национальный јуун бар, ол дезе сенаттан ла чыгартулу улустын палатазынан турат. Исполнительный јанды премьер-министрге баштаткан министрлер кабинети бүүдүрөп јат. 1950 јылда тзззлгзз бириккен партия башкараачы партия болуп јат. Ол албатынын аргалу јаткан бззлгзинин јилбүүлери корып, Белизке политический камаан јок турар право берери учун туружат, элбек калык-јоннын јилбүүлери карачырайлу албатынын бириккен ассоциациязы кзргззет. Белиз — сондоп калган аграрный ороон, ол английский ле американский капиталдан камаанду. Јурт хозяйство экономиканын тзззлгззи болуп јат, ороон гран ары јанына аткаратан сахарды ла цитрусовыйларды иштеп чыгарарына тззз ајарузын салат. Ого үзеери, кукуруза, рис, картошко, фасоль, маала ажы, банандар зскүрилет. Балык тудары, США-га аткарып турган креветкаларды ла лангусталарды тудары тын ззззздү. Ороондо иш таппай жүргендер кзп. Јаан улустын 12 проценти бичик билбес.

Бермудский ортолыктар Атлантический теңистин түндүк-күнбадыш бззлггинде Великобританиянын ээлеген база бир јери болуп јат. Олордын текши јеринин элбеги — 53 кв. км. Ол ортолыктарда 57 мунга шыдар кижии јуртап јат. Ортолыктарды 1515 јылда испанский талайчы Бермудс ачкан, онон улам олор онын адыла адалган. 1684 јылдан ала олор Великобританиянын колониязы деп јарлалган. 1940 јылда Англияда тургусқан јзптззжү аайынча США ортолыктарда эки военный базалу. Колонияны Англиянын королевазы кзстзп туткан губернатор башкарат. Ондо исполнительный совет ле губернатордын соведи бар. Бермудский ортолыктарда тззз политический партиялар мындый: оок буржуазиянын јилбүүлери корыган бириккен бермудский (башкараачы) партия; колониальный администрациянын чиновниктерин бириктирген прогрессивный лейбористский партия; орооннын камаан јок болоры учун, расовый кыйыкташка удурлажа тартышкан бермудский демократический партия. Экономиканын тзззлгззи — туризм. Ороонго јылдын ла 600 мунга јетире туристтер келгилеп жүрет. Јуртхозяйственный јерлердин элбеги жүк ле 370 га. Банандар, цитрусовыйлар, фрукталар ла маала ажы зскүрилет. Колонияда аш-курсактын кзп сабазы гран ары јанынан келет.

Виргинский Британский ортолыктар — база Британиянын колониязы. Ол 36 ортолыктан туруп јат (16 ортолыкта улус јуртайт). Бу 36 ортолык Кичү Антильский ортолыктардын тоозына кирет. Олордын текши јеринин элбеги — 153 кв. км. Албатызы — 12 мун кижиге јуук. 1967 јылда ортолыктар бойы башкарынарына өйлөдилген праволор алган. Колонияны Англиянын туткан губернаторы башкарып јат, ондо исполнительный ла закондор чыгарар советтер бар. Политический партиялардын тоозы эки: бириккен партия ла Виргинский ортолыктардын партиязы. Олордын программаларында ортолыктардын экономический өзүми учун тартыжу темдектелет. Колониянын албатызынын төс ижи — туристтерди не ле немеле јеткилдеери. Албатынын бир кезеги јурт хозјайстводо иштеп јат. Сахарный кулузын, кокосовый кузук, маала ажы өскүрилет. Мал өскүрер ле балык тудар иштер өткүрилет.

Кайман ортолыктар Великобританиянын Карибский талайда ээлеген база бир јери болуп јат. Олордын текши јеринин элбеги — 259 кв. км, албатызы — 15 мун кижиге јуук. Колонияны Великобританиянын королевазы көстөп туткан губернатор башкарып јат, ондо закондор чыгарар (өйлөдилген праволу) ассамблея ла исполнительный совет бар. Политический партиялардын тоозы эки: кайманский национальный ла христианский демократический. Экономика көп јанынан талайдын продукциязына (черепаха-ларды ла акулаларды тударына), тыгып турган туризмге ле өскө ороондордын кампанияларынын ижинен алып турган кирелтеге төзөлгөлөнип јат. Ол кампаниялар ортолыктардын јерин налогтордон јайым база эдип тузаланып јадылар. Јемиттү јерлер ас болгонынан улам јурт хозјайство араай өзүп јат. Төс јанынан кокосовый кузук, манго, цитрусовый-лар, авокадо ло ашту агаш өскүрилет. Хозјайствонин төс бөлүги — пальманын шылбаазынан канаттар өрөри. Калганчы јылдарда телекейлик капиталистический системанын кызылангы тынгыганы колониянын экономиказына ла ишкү-чиле јаткандардын ајалгазына коомой салтарын јетирет.

Великобританиянын талай ары јанында ээлеген Монтсеррат деп јери Кичү Антильский ортолыктардын тоозына кирет. Онын јеринин элбеги — 101 кв. км. Албатызы — 15 мун кижиге јуук. Колонияны Великобританиянын коро-

левазы көстөп туткан губернатор башкарып јат, ондо закондор чыгарар ла исполнительный советтер бар. Губернатор ол ок өйдө бу советтердин председатели болуп јат. Төрт политический партия иштейт: прогрессивный демократический партия, Монтсерраттын лейбористский партиязы, прогрессивный ишмекчи партия, албаты-демократический движение. Эки профсоюз: Монтсерраттын ишмекчилеринин бириккен союзы ла Монтсерраттын талайчыларынын ла портовый ишмекчилеринин союзы. Јурт хозяйство экономиканын төзөлгөзи болуп јат, ол текшинациональный продукттын 40 процентке јетирезин берет. Көбөн, цитрусовыйлар, корнеплодтор өскүрилет. Јерлердин көп бөлүги английский компаниялардын ла јербойындагы плантаторлордын колында. Промышленность јербойындагы јуртхозяйственный продукталарды иштеп кубултат (көбөн арчийт, сахарный кулузынды иштеп кубултат, ром, лимонный суузын, консервалар эдип јат). Ремеслор, туризм тын өзүмдү. Колонияда иш таппай жүргендердин тоозы көп болуп артып турганча.

Англиянын Сент-Кристофер (Сент-Киттс)-Невис-Ангилья деп колониязы Карибский талайда Наветренный ортолыктардын тоозында. Текши јеринин элбеги — 40 кв. км, албатызы — 70 мун кижиге јуук. Колонияны английский губернатор башкарат. Јууннын палатазы — закондор чыгарар орган. Исполнительный јанды премьер-министрге баштакан башкару бүдүрип јат. 1967 јылда май айда Ангилья Сент-Кристофер-Невис-Ангилья деп федерациядан чыкканы керегинде угускан. 1969 јылдын февраль айында бойынын кемнен де камаан јогы керегинде јарлаган. Англиянын черүлери 1969 јылдын мартында Англиянын јерин колына алып ийерде, метрополия анда бойынын толо бийлежин орныктырган. 1976 јылдын февралинде јангы конституция Ангильянын Сент-Кристофер-Невистен юридически бөлинерин јеткилдеген. Ортолыктардын экономиказы бүткүлинче английский капиталдын шинжүзінде. Хозяйствонун төс бөлүктери мындый: јер ижи, балык тудары ла мал ижи. Көбөн, сахарный кулузын, маала ажы ла фрукталар төс јуртхозяйственный культуралар болуп јат. Ортолыктарда јуртхозяйственный сырьены иштеп кубултатан јаан эмес промышленность бар. Ортолыктарда иш таппай жүргендердин тоозы көп (15—20 процент). Албатынын элбек калыгына ишти јаантайын гран ары јанынан бедреерге келижет.

Ортолықтарга жылдың ла 17 мун кпре туристтер қелгилейт.

Атлантический теңисте Багамский ортолықтардың түштүк жанында Теркс лө Кайкос деп ортолықтар Великобританияның база бир колониязы болуп јат. Олордың тоозына 30-ка јуук ортолықтар кирет, јүк ле алтузында улус јуртап јат. Текши јерининг элбеги — 430 кв. км, албаты — 7 мун кижи. 1959 јылда ортолықтар ичбойында бойы башкарынар право алган. Гранд-Теркс ортолықта США-ның кейле јүрер ле талайла јүрер военный ийде-күчтерининг турлулары, анайда ок телеметрический станциязы бар, Саут-Кайкос ортолықта США-ның талай јаказындагы каруулы туруп јат. 1975 јылда колонияның албатызы там ла коомойтып турган экономический айалгага ла колонияда өскө ороондордың улустары жүргенине удурлажа туруп чыккан. Бу түймеенди туй базарга, колонияның јандары полицейскийлердин отрядын алдырткан. Колонияны английский губернатор башкарат, ол ок государственный советтин председатели болуп јат. Колонияның экономиказы сүрекей уйан. Ого ас-мас учурын балык тудары јетирет. Тус иштеп табару ла балыктан консервалар эдер јаан эмес промышленность ло ремесленный эдимдердинг производствозы бар.

Өрө айдылган јерлерден башка, Великобританияда мындый колониялар бар: Атлантический теңистинг түштүк-күнбадыш талазында Фолклендский (Мальвинский) ортолықтар; Тымык теңистинг түштүк-күнчыгыш талазында вулканның улам бүткен Питкэрн деп ортолық ла оның јуугында улус јуртабай турган Хендерсон, Дюси, Оэно деп ортолықтар, Атлантический теңисте Африканың күнбадыш жаказынан 1900 км ыраагында Агару Елена деп ортолық.

Н. Модоров

Б а ж а л ы к т а р

Јаан учурлу иш	3
Өзүмнүн резервтерин — ишке	8
Јолун ырысту болзын, шқол!	12
Практический јакылталарды тузаланары	18
Теорияны јүрүмле колбойтон эрчимдү эп-сүме	23
Куликовский јуу-согуш	27
Великобританиянын ээлеген јерлери	31

БЛОКНОТ АГИТАТОРА

Редакционная коллегия

Подписано к печати 23/IX 1980 г. Усл. н. л. 2,09 Уч.-изд. л. 1,78
Заказ 5324. Тираж 500. Цена 5 коп. Формат 60 × 84 1/16.
АН 10410.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издательства,
г. Горно-Алтайск, ул. Горно-Алтайская, 36. Горно-Алтайская
типография, пр. Коммунистический, 27.

5 акча

ГОРНО-АЛТАЙСК . 1980